

**UNIVERSITATEA DE ARTE DIN TÂRGU-MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ**

TEZĂ DE ABILITARE

**APLICAȚIILE SISTEMULUI DE REGIE AL LUI VSEVOLOD MEYERHOLD ÎN
REGIE, MANAGEMENT ȘI CERCETARE TEATRALĂ**

AUTOR: MARIA-ADRIANA HAUSVATER

2017

Rezumat

Lucrarea de față are ca punct de plecare un demers cultural personal, asumat în termenii conceptuali ai constructivismului, teorie elaborată la începutul veacului trecut de regizorul și teoreticianul rus Vsevolod Meyerhold, unul dintre oamenii revoluționari de teatru ai secolului XX, un artist care a determinat evoluția artei scenice moderne europene, în ciuda faptului că istoria lui personală s-a ciocnit atât de dur de cea a timpului său, încât l-a strivit, aruncându-i opera în uitare.

Teza oferă o triplă perspectivă a acestui demers. Teoriile lui Vsevolod Meyerhold în ceea ce privește abordarea artei regizorale, aplicațiile practice ale acestora în pregătirea spectacolelor, ca și a actorilor, implicarea – în premieră – a publicului ca parte integrantă în evoluția spectacolului, deschid un univers extrem de cuprinzător în parcursul meu ca regizor de teatru. O a doua perspectivă se referă la managementul de teatru, conceput ca un construct specific, adaptat domeniului teatral și aplicat în toate aspectele activității instituției.

În sfârșit, partea centrală a tezei se concentrează asupra cercetării și recuperării operei acestui extrem de controversat creator de teatru – din punct de vedere politic, într-o perioadă politică atroce, încă nedezvăluită complet și mai ales neiertată de urmașii victimelor aceluși regim; din punct de vedere religios, într-o epocă în care apartenența la un cult religios sau altul

este blamabilă – și orice convertire, cu atât mai mult; din punct de vedere moral – din cauza subordonării principiilor unei utopii artistice unui program politic.

Din perspectiva regizorului, am enunțat tema raportării la prezent, a independenței și a responsabilității actorului, pe de-o parte, și, de asemenea, am analizat abordarea proiectului teatral în mod unitar și exhaustiv, ca **structură** (construcție), exemplificând cu trei dintre elementele de bază ale acesteia: scenarizarea, lumina și ritmul.

În continuare, lucrarea prezintă abordarea sistemică a managementului teatral pe care îl practic de 12 ani la Teatrul Național din Timișoara, în calitate de manager al instituției, și creează racordul cu direcțiile pe care Vsevolod Meyerhold le-a conceput pentru evoluția organică și pentru utilitatea socială a teatrului (și le-a și pus în practică, atât timp cât a putut).

În sfârșit, o parte importantă a tezei este dedicată operei lui Vsevolod Meyerhold și influenței acestuia în arta teatrală contemporană, încercând, totodată, să determine racordarea teatrului românesc la direcțiile conceptuale și practice elaborate de regizorul rus. În sfârșit, un sub-capitol este dedicat aplicării teoriilor meyerholdiene într-un spectacol românesc contemporan.

În elaborarea acestei lucrări am fost preocupată de dimensiunile științifice ale acestui mit teatral care a revoluționat lumea artei ruse și europene, turnând fundația noului teatru, teatrul de convenție.

Următorul sub-capitol pornește de la premisa că opera și viața lui Vsevolod Meyerhold nu pot fi analizate în afara contextului istoric, social, politic și cultural. Astfel, odată schițat portretul tulburat al Rusiei începutului de secol XX, biografia personală și cea artistică se conturează, începând cu tinerețea petrecută într-o familie luterană din Penza, studiile de drept abandonate în favoarea celor teatrale, continuând cu abandonarea unei cariere promițătoare ca actor pentru cea de regizor, în virtutea asumării practicii teatrale în ansamblul ei.

Cercetarea îl urmărește pe Vsevolod Meyerhold ca fondator al unei companii de teatru care promovează teatrul simbolist, ca director al Studioului de Teatru din cadrul Teatrului de Artă condus de fostul său mentor, K.S. Stanislavski, ca prim regizor al companiei Verei Komissarjevskaja și mai departe, de-a lungul unei cariere de treizeci și șapte de ani, marcând luările sale de poziție contra naturalismului, precum și abordarea teatrului simbolist. O parte importantă a acestui capitol este dedicată teoriilor meyerholdiene despre noul teatru – teatrul de convenție: este vorba despre dinamică și ritm în munca actorului, tehnici de montare moderne, o

nouă stilistică, metode noi de expresie artistică atât la nivelul regiei, cât și la cel al interpretării. Vsevolod Meyerhold relaționează cele patru elemente de bază ale teatrului (dramaturgul, actorul, regizorul și spectatorul) în două scheme distincte: teatrul-triunghi, în care munca regizorului este similară celei a dirijorului și teatrul-linie, care leagă cele patru elemente fundamentale ale teatrului în egală pondere și relaționare. De asemenea, regizorul rus schimbă pentru totdeauna structura tradițională a spațiului de joc și raportul dintre acesta și sală. Nu în ultimul rând, cercetarea stabilește faptul că teoriile meyerholdiene privind scenarizarea textului, rolul regizorului și sarcinile acestuia în construcția spectacolului evoluează într-un raport doar aparent paradoxal cu asumarea misiunii sociale și politice pe care Vsevolod Meyerhold i-o atribuie creatorului de artă.

Revoluția teatrală atrage după sine inovații în arta scenică, inovații care vor determina mai târziu evoluția teatrului secolului XX.

Astfel, constructivismul și biomecanica definesc bazele științifice ale teatrului. Vsevolod Meyerhold este prototipul regizorului contemporan pentru care spectacolul reprezintă o transcriere minuțioasă a textului în spațiul scenic. Scriitura trece prin subtila configurare a actorului care, prin datele sale fizice, prin viteza sa de reacție și, mai ales, prin imaginația sa artistică, este în egală măsură instrument și motor al acțiunii.

Lucrarea trasează, totodată, o paralelă între parcursul lui Vsevolod Meyerhold ca exponent al mișcării teatrale din Rusia și teatrul românesc, văzut în contextul și prin prisma influențelor care determină evoluția artei scenice din România între cele două războaie mondiale. Sunt urmărite instituțiile teatrale de stat și independente, publicațiile epocii, grupările de avangardă. Astfel, se pot contura trăsăturile vieții teatrale interbelice în datele sale de bază cum ar fi subordonarea față de text, locul regizorului în construcția spectacolului, direcțiile în scenografie, preocupările tematice ale vremii și altele. Este cercetată, de asemenea, prezența inovațiilor meyerholdiene în direcțiile teoretice și practice din arta regiei, respectiv a actorului. Concluzia acestui capitol este că percepția sistemului de regie al lui Vsevolod Meyerhold în teatrul românesc a fost relativ trunchiată la vremea respectivă, fiind receptat în datele sale reale, în unicitatea lui, abia mult mai târziu, după anii '60, când noua direcție de regie din România se va inspira și îl va recupera din punct de vedere al științei teatrale prin regizori cum ar fi Radu Penciulescu, David Esrig, Cătălina Buzoianu, Lucian Pintilie, Liviu Ciulei, Andrei Șerban, Gina Ionescu și Alexa Visarion - în ceea ce privește dinamica actorului și a spațiului, Alexander

Hausvater care aduce, după anii '90, prin spectacolele sale, determinismul, angajamentul politic, constructivismul, imaginea cinematografică, scenarizarea textului de teatru și modalitățile de lucru cu actorul dobândite din dinamica meyerholdiană sau, în contextul teatralității politice a începutului anilor '90, Victor Ioan Frunză, Iulian Vișa, Silviu Purcărete, Mihai Măniuțiu, Alexandru Darie.

În argumentarea celor de mai sus, sunt prezentate declarațiile oferite de trei importanți regizori privind receptarea lui Vsevolod Meyerhold în teatrul contemporan românesc. David Esrig, Cătălina Buzoianu și Alexander Hausvater își exprimă propriile puncte de vedere din care se deduce filiația conjuncturală (David Esrig), fascinația pentru un parcurs biografic și artistic unic (Cătălina Buzoianu) și, nu în ultimul rând, asumarea unui sistem complex (Alexander Hausvater). Concluzia care se impune este că Vsevolod Meyerhold este un model și un reper pentru teatrul românesc contemporan, atât prin arta sa, cât și prin atitudinea civică. De asemenea, se desprinde din acest capitol necesitatea ca teatrul să-și recapete rolul educativ și de racord cu realitatea.

Un subcapitol special subliniază faptul că pentru a vorbi despre posteritatea marelui regizor, se impune incursiunea în istoria sa personală. Tăcerea obligatorie așternută asupra numelui și operei lui Vsevolod Meyerhold se ridică greu. Timpul trece și multe dintre teoriile sale poartă numele unora dintre foștii săi discipoli care au avut șansa de a pune în practică sistemul creat de prohibitul lor mentor. În anii '60, un grup de admiratori și membri ai familiei începe recuperarea operei lui Vsevolod Meyerhold prin publicarea scrierilor, discursurilor, jurnalelor regizorului, dar și a mărturiilor despre el, iar odată cu perestroika, acest demers ia amploare prin crearea Centrului Cultural Meyerhold care are ca scop recuperarea și exploatarea teoriilor teatrale ale regizorului rus. Tot în acest capitol este relevată prezența lui Vsevolod Meyerhold în fluxul gândirii esteticii teatrale europene a secolului XX.

Nu în ultimul rând, teza urmărește un exercițiu meyerholdian, o aplicație practică a sistemului conceput și urmărit de regizorul rus. Este vorba despre spectacolul realizat în 2005 la Teatrul Național din Timișoara – *Scrinul negru sau Manifestul broaștei țestoase*, scenariu după romanul omonim de G. Călinescu.

Plecând de la premisa că *Scrinul negru* este un roman absurd, nu tezist, argumentația plasează atât autorul, cât și opera acestuia în context socio-politic.

Odată determinată o canava teoretică, lucrarea urmărește structura spectacolului: conceperea scenariului, construcția spectacolului, subiectul în liniile sale de forță, spațiul, elementele de decor, costume și recuzită, lumina, muzica etc.

De asemenea, un subcapitol este dedicat considerațiilor personale privind tehnicile de construcție ale spectacolului, precum și raportul și similitudinile dintre autor și personaj (G. Călinescu – Ioanide), din perspectiva unui exercițiu meyerholdian.

Se impune o concluzie privind rolul receptării lui Vsevolod Meyerhold ca asumare a unor paradigme artistice care direct, și mai ales indirect, au făcut ca teatrul contemporan să dobândească mize majore, esențiale pentru devenirea spirituală a societății și a individului.

A doua parte a lucrării vizează planurile de evoluție și de dezvoltare a carierei profesionale. După stabilirea contextului, teza ia în calcul oportunitatea organizării de ateliere în care să se practice exercițiile biomecanice. În continuare, cercetarea aplicată a diferitelor direcții de regie, duce la concluzii importante pentru evoluția artei regiei. Concluzia acestui capitol postulează caracterul colectiv al artei și capacitatea acesteia de a rafina individualitatea artistică a omului de teatru.

Ultima parte a lucrării vizează cele două proiecte de cercetare – una care vizează relația dintre actor și regizor și o introducere în arta regiei.

În încheiere, este subliniat aportul direcțiilor pe care le vizează această cercetare și beneficiile acesteia în ceea ce privește raportul dintre educația teatrală și practica de scenă.